

Katalogowanie przedmiotowe
publikacji z zakresu nauk
biologicznych, rolniczych oraz
medycznych z wykorzystaniem
Deskryptorów Biblioteki Narodowej

Opracowała Bożena Jeżmańska
Wydział Gromadzenia i Opracowania
Zbiorów BP w Radomiu

Wraz z wprowadzeniem w styczniu 2017 roku Deskryptorów Biblioteki Narodowej zmienił się system katalogowania publikacji.

Odpowiedzialność za słownictwo dziedzinowe opracowanie publikacji z zakresu danej nauki ponoszą wyspecjalizowani bibliotekarze dziedzinowi i ciężar tworzenia deskryptorów przedmiotowych spoczywa właśnie na nich.

Przy zachowaniu zasad ogólnych każda dziedzina wiedzy wymaga jednak własnych, szczegółowych rozwiązań.

Specyfikę opracowania deskryptorów z biologii określają hasła z zakresu systematyki.

Ich liczba jest duża, ponieważ deskryptory te są tworzone na potrzeby opracowania publikacji również z zakresu innych dziedzin, niż tylko biologia (m. in. farmacji, rolnictwa, zootechniki).

Przykład:

Pszczoła miodna (*Apis mellifera* L.) : nie tylko o miodzie : monografia / Stanisław Socha, Dorota Kołodziejczyk, Iwona Błońska, Magda Jaroszuk

650 _ Pszczoła miodna (deskryptor z zakresu biologii)

658 _ _ Rolnictwo i leśnictwo (dziedzina i ujęcie)

Tworzenie nowych deskryptorów w Bibliotece Narodowej

Zasada ogólna

Podstawowym źródłem jest opracowywana publikacja – książka albo artykuł – w którym dane hasło występuje.

Nie są tworzone nowe deskryptory przedmiotowe, o ile nie mają one pokrycia w publikacji.

Etapy wprowadzenia nowego hasła:

1. przeprowadzenie analizy już istniejących rekordów w celu wykluczenia terminów równoznacznych:
 - treściowo (zakres stosowania),
 - językowo (nazwa rozpowszechniona w innej wersji językowej).

2. Sprawdzenie dostępnych źródeł naukowych na potwierdzenie wystąpienia danego elementu

Przy doborze deskryptora wykorzystuje się

następujące źródła informacji:

- encyklopedie, słowniki, tezaury dziedziny i korpusy językowe,
- bazy bibliotek narodowych i inne bazy danych,
- katalogowany dokument,
- publikacje specjalistyczne z danej dziedziny,
- wyszukiwarki i strony internetowe, informatory, publikacje promocyjne, statuty, korespondencje itp.

Często katalogowany materiał biblioteczny lub inne publikacje z danej dziedziny dostarczają informacji na temat projektowanego deskryptora. Jest to ważne źródło, gdy brak jest nowych terminów w encyklopediach i podręcznikach.

Jest to szczególnie istotne w biologii i medycynie, gdzie przybywa nowych określeń, pojęć, opisów procedur lub technik wykonania, a nowych terminów nie ma.

W praktyce sprawdzane jest również, czy i jak dany termin funkcjonuje w internecie. Jeśli liczba jego wyszukiwań jest niewielka, to może być sygnał, że taki termin nie jest rozpowszechniony.

Można sięgnąć do Wikipedii, Encyklopedii PWN, portali fachowych (specjalistycznych portali lekarskich w przypadku medycyny).

Bibliotekarze dziedzinowi zwracają też uwagę na liczbę wystąpień potencjalnego deskryptora w tytułach publikacji znajdujących się w bazie.

Wybór nazwy głównej deskryptora przedmiotowego – pole 150 w naukach biologicznych, rolniczych i medycznych

- Stosowana jest nazwa najbardziej rozpowszechnioną wśród użytkowników języka polskiego.

Czasem najbardziej rozpowszechniona jest nazwa nieprawidłowa albo niejednoznaczna: wtedy jednak należy kierować się poprawnością nazwy.

Przykład:

Sztandarowym przykładem nieprawidłowego użycia nazw mogą być terminy w rozumieniu potocznym prawie tożsame np. „ekologia” i „ochrona środowiska”.

Ponieważ „ekologia” to nauka o funkcjonowaniu środowiska, ekosystemów, a „ochrona środowiska” dotyczy ochrony przyrody i środowiska oraz wszelkich działań z tym związanych w BN stosowane są dwa oddzielne deskryptory przedmiotowe: 150 Ekologia i 150 Ochrona środowiska.

Tworzenie haseł z zakresu systematyki biologicznej.

Jeśli jest rozpowszechniona nazwa polska, to tworzony jest deskryptor przedmiotowy w języku polskim.

Gatunki roślin, zwierząt, grzybów, bakterii, które nie mają nazw w języku polskim, a jedynie po łacinie, do pola 150 otrzymują nazwę łacińską.

Dopowiedzenia

W deskryptorach przedmiotowych stosuje się dopowiedzenia chronologiczne, geograficzne i uzupełniające.

Dopowiedzenia uzupełniające stosuje się w przypadku nazw wymagających rozróżnienia lub nazw wieloznacznych. Stosuje się dopowiedzenia w postaci wyrażeń pospolitych, które możliwie najbardziej precyzyjnie wskazują znaczenie terminu.

Dopowiedzenia uzupełniające

- W niektórych sytuacjach jest to konieczne dla rozróżnienia tak samo brzmiących nazw.

Przykład:

150 Kiwi (owoc)

150 Kiwi (ptak)

150 Łysiczka (grzyb)

150 Łysiczka (Twierdza

Przemyśl)

Dopowiedzenia uzupełniające

- Dopowiedzeniem może być dziedzina nauki, z której pochodzi dana nazwa.

Przykłady:

150 Nowy gatunek (systematyka)

150 Zbiór (rolnictwo)

Nowo tworzony deskryptor przedmiotowy dostosowywany jest poziomem szczegółowości do publikacji, na podstawie której jest on tworzony.

Według zasad opracowania przedmiotowego Deskryptorów BN możliwy jest bardziej szczegółowy opis przedmiotowy danej publikacji, nawet w przypadku jednego opisu bibliograficznego, który jest bezpośrednią przesłanką dla tworzenia deskryptora przedmiotowego.

Tworzenie odsyłaczy całkowitych – pole 450

Gdy podjęta zostanie decyzja odnośnie formy hasła głównego, pozostałe formy określające ten sam element rzeczywistości zapisywane są w polach 450 jako odsyłacze całkowite. Kierują one od formy hasła nie przyjętej w danym systemie wyszukiwawczym - do formy przyjętej.

Stosowanie odsyłaczy całkowitych ułatwia kwerendę wyszukiwawczą i zwiększa liczbę punktów dostępu.

W naukach biologicznych, medycznych i rolniczych odsyłacze całkowite to najczęściej:

a. Nazwy synonimiczne, bliskoznaczne,

np.: 150 Drewno (tkanka) 450 Ksylem

b. Nazwy w innych językach, pojawiające się w publikacji, bądź też takie, które są często równie rozpowszechnione wśród użytkowników języka polskiego,

- w systematyce, o ile deskryptor przedmiotowy jest w języku polskim, pole 450 to obowiązkowo nazwa łacińska organizmu:

np.: 150 Kleszcz pospolity 450 *Ixodes ricinus*

c. Terminy węższe, których z jakichś powodów nie chcemy wprowadzać do katalogu, ponieważ np. wydają się one w tym momencie zbyt szczegółowe,

np.:150 Udomowienie gatunków

450 Udomowienie roślin

450 Udomowienie zwierząt

d. Skróty

np.:150 Narodowy Program Leśny 450 NPL

e. Nazwy potoczne

np.:150 Omacnica spichrzanka 450 Mól spożywczy

Tworzenie odsyłaczy uzupełniających
– powiązania węższe / szersze i
kojarzeniowe – pole 550

Równie ważne przy tworzeniu nowych deskryptorów przedmiotowych jest powiązanie ich z istniejącymi już w bazie hasłami. Umieszczamy je w polu 550 jako odsyłacze uzupełniające.

Przepisy BN określają odsyłacze uzupełniające następująco:

- Deskryptory przedmiotowe powiązane są relacjami:
- nadrzędności i / lub podrzędności między deskryptorami szerszymi i/lub węższymi znaczeniowo,
 - skojarzeniowymi między deskryptorami dowolnych typów.

Powiązania węższe / szersze –
zapisywane w 550 jako |wg|a i |wh|a

Powiązania węższe / szersze umożliwiają osadzenie nowego deskryptora w konkretnym miejscu w danej dziedzinie. Pozwalają określić, do jakiej szerszej kategorii należy nowe hasło, a z drugiej strony jakie węższe terminy można zaliczyć do tej kategorii.

Przykład:

150 Wirusowe zapalenie wątroby

550 |wg|a Choroby wątroby

550 |wg|a Choroby zakaźne ludzi

550 Niewydolność wątroby

550 Wątroba

550 |wh|a Wirusowe zapalenie wątroby typu A

550 |wh|a Wirusowe zapalenie wątroby typu B

Przy tworzeniu powiązań węższe / szersze w naukach biologicznych, rolniczych i medycznych ważnych jest kilka zasad:

1. odsyłacze uzupełniające węższe / szersze w polu 550 powinny należeć do tej samej kategorii pojęć.

Przykład

Powiązanie między wirusem HIV a AIDS:

150 HIV150

150 AIDS

550 |wg|aRetrowirusy
ludzi

550 |wg|Choroby zakaźne

550 AIDS

550 HIV

Wirus HIV, choć jednoznacznie kojarzy się z AIDS, należy do szerszej kategorii Retrowirusy, a chorobę AIDS należy powiązać w polu 550 jedynie kojarzeniowo; podobnie AIDS należy do szerszej kategorii Choroby zakaźne ludzi, a HIV jest tylko odsyłaczem kojarzeniowym.

2. W systematyce biologicznej nowy deskryptor przyporządkowujemy do pierwszego najbliższego wyższego taksonu systematycznego.

Przykład:

150 Dąb szypułkowy

550 |wg|aDąb

nie: |wg|a Bukowate

3. Nowo tworzony deskryptor może być przyporządkowany do więcej niż jednej wyższej kategorii.

Przykład:

150 Pęcherzowe oddzielanie się naskórka

550 |wg|aChoroby genetyczne

550 |wg|aChoroby skóry

Powiązania kojarzeniowe zapisywane w polu 550

Jest to odwołanie do kategorii, z którymi dany element może być powiązany, ale nie jest to relacja węższy / szerszy. Trzeba unikać dodawania niepotrzebnych skojarzeń, aby nie wprowadzać szumu informacyjnego. Niektóre deskryptory są powiązane z innymi tylko przez powiązania kojarzeniowe; trudno wpisać je w szerszą kategorię. Wiązanie deskryptorów przedmiotowych jest w dużej mierze subiektywne i zależy od katalogera.

W naukach przyrodniczych i medycynie odsyłacze kojarzeniowe tworzone są przez powiązania z podobnymi procesami, organizmami, rodzajami terapii, technikami leczenia.

Przykład:

150 Zakwit wody

550 Eutrofizm

550 Fitoplankton

550 Morza

550 Sinice

550 Trofia wód

550 Zbiorniki wodne

Hasła powstałe z przekształceń JHP

Oprócz zupełnie nowych haseł, w bazie BN powstają także deskryptory z przekształceń JHP z haseł przedmiotowych z określnikiem, które w takiej formie nie mogłyby wystąpić w nowych rekordach bibliograficznych.

Wyrażenia „temat plus określnik”, przekształcany jest na wyrażenia samodzielne składniowo i znaczeniowo.

Przykład:

150 Leśnictwo |x gospodarka → Gospodarka
leśna

150 Tarczyca |x nowotwór → Nowotwór tarczycy

Nie wszystkie hasła słownikowe z określnikiem
zostaną przekształcone na samodzielne
deskryptory. Większość z nich zostanie rozbita
na dwa oddzielne hasła.

Przykład:

150 Jasnotowate |x systematyka → 150 Jasnotowate i
150

Systematyka

Stosowanie deskryptorów ujęciowych w polu 658

Do kompletnego wyrażenia treści publikacji oprócz deskryptorów przedmiotowych zapisywanych w polu 650, w rekordach bibliograficznych stosujemy także deskryptory ujęciowe umieszczane w polu 658. Służą one przypisaniu treści materiału bibliotecznego do wybranych dziedzin nauki i sztuki oraz poszczególnych sfer aktywności człowieka. Lista deskryptorów ujęciowych zamyka się obecnie w 33 kategoriach dotyczących nauki i sztuki oraz 8 odnoszących się do sfer życia.

W naukach medycznych, rolniczych i biologicznych najczęściej wykorzystywane są następujące deskryptory ujęciowe:

- Biologia,
- Medycyna i zdrowie,
- Ochrona środowiska,
- Opieka nad zwierzętami i weterynaria
- Rolnictwo i leśnictwo.

Jednak w zależności od aspektu, w jakim jest wyrażony przedmiot publikacji, można także posługiwać się innymi deskryptorami, bowiem z uwagi na wielowymiarowy charakter ujęcia treści dopuszcza się stosowanie dwóch lub więcej deskryptorów ujęciowych w ramach jednego opisu bibliograficznego.

Przykład:

Publikacje dotyczące farmakologii i farmakoterapii zazwyczaj stosowane są dwa deskryptory ujęciowe: 658 Chemia oraz 658 Medycyna i zdrowie.

Publikacje z zakresu nauk medycznych, rolniczych i biologicznych często łączy się z deskryptorami ujęciowymi:

- Historia – do wyrażania opracowań na temat historii danej nauki, bądź biografii uczonych tychże dziedzin,
- Gospodarka, ekonomia, finanse – np. do wyrażania ekonomicznych aspektów chowu bydła, gospodarczych aspektów funkcjonowania służby zdrowia, itd.

Często stosuje się także deskryptory:

- Prawo i wymiar sprawiedliwości – np. prawne aspekty ochrony zwierząt w Polsce, aspekty etyczne i prawne pracy lekarzy,
- Inżynieria i technika – np. w publikacjach dotyczących biotechnologii.

Prezentację opracowano
na podstawie:

B. Szczap, K. Janiec, Katalogowanie przedmiotowe publikacji z zakresu nauk biologicznych, rolniczych oraz medycznych z wykorzystaniem Deskryptorów Biblioteki Narodowej, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2019, t. 50, s. 37-61.